Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
MACIEJ SZPUNAR
esitatud 14. märtsil 2024[1]

Kohtuasi C-86/23

E. N. I.,
Y. K. I.
versus
HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung AG

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Varhoven kasatsionen sad (Bulgaaria kõrgeim kassatsioonikohus))

Eelotsusetaotlus – Õigusalane koostöö tsiviilasjades – Lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatav õigus – Määrus (EÜ) nr 864/2007 – Imperatiivsed sätted – Mootorsõidukite kasutamise tsiviilvastutuskindlustus – Liiklusõnnetus – Hukkunu pereliikmete õigus saada hüvitist – Õigluse põhimõte mittevaralise kahju hüvitamisel – Hindamiskriteeriumid

I. Sissejuhatus

1. Käesolevas eelotsusetaotluses on Varhoven kasatsionen sad (Bulgaaria kõrgeim kassatsioonikohus) tõstatanud küsimuse kohaldatavast õigusest olukorras, kus Bulgaaria kodanikest füüsilised isikud on kohustusliku mootorsõiduki kasutamise tsiviilvastutuskindlustuse alusel esitanud kindlustusseltsi vastu nõude hüvitada neile mittevaraline kahju, mille põhjustas nende tütre surm Saksamaal toimunud liiklusõnnetuses.

2. See küsimus on seotud klassikalise „üldist kehtivust omavate sätete“ probleemiga ning on liidu rahvusvahelise eraõiguse arendamise seisukohast huvipakkuv kahest aspektist. Ühelt poolt annab see Euroopa Kohtule võimaluse täpsustada määruse (EÜ) nr 864/2007[2] artiklis 16 kasutatud mõistet „imperatiivsed sätted“ tähendust ning teiselt poolt määrata kindlaks kriteeriumid, millest lähtudes saab üksikisikute õigusi ja vabadusi kaitsvaid õigusnorme käsitada „imperatiivsete sätetena“ selle artikli tähenduses, kusjuures see viimane tahk tekitab tänapäeval õiguskirjanduses ägedaid vaidlusi.

[1] Algkeel: prantsuse.

[2] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. juuli 2007. aasta määrus lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta („Rooma II“) (ELT 2007, L 199, lk 40; edaspidi „Rooma II määrus“).

II. Õiguslik raamistik

A. Liidu õigus

1. Rooma II määrus

3. Rooma II määruse artikli 4 „Üldreegel“ lõikes 1 on sätestatud:

„Kui käesolevas määruses pole sätestatud teisiti, kohaldatakse kahju õigusvastasest tekitamisest tuleneva lepinguvälise võlasuhte suhtes selle riigi õigust, kus kahju tekib, olenemata sellest, millises riigis kahju põhjustanud sündmus aset leidis, ning olenemata sellest, millises riigis või millistes riikides ilmnevad nimetatud sündmuse kaudsed tagajärjed.“

4. Määruse artiklis 16 „Imperatiivsed sätted“ on sätestatud:

„Käesolevas määruses ei kitsenda miski kohtu asukohariigi sätete kohaldamist olukorras, kus need on imperatiivsed, olenemata muidu lepinguvälise võlasuhte suhtes kohaldatavast õigusest.“

2. Määrus (EÜ) nr 593/2008

5. Määruse nr 593/2008 [3] artikli 9 „Üldist kehtivust omavad sätted“ lõigetes 1 ja 2 on sätestatud:

„1. Üldist kehtivust omavad sätted on sätted, mille järgimist peetakse riigi avalike huvide, näiteks tema poliitilise, sotsiaal- või majanduskorralduse kaitsmise seisukohast niivõrd oluliseks, et need on kohaldatavad igas olukorras, mis kuulub nende reguleerimisalasse, olenemata sellest, milline õigus oleks lepingule kohaldatav käesoleva määruse alusel.

2. Käesolevas määruses ei piira miski kohtu asukohariigi üldist kehtivust omavate sätete kohaldamist.“

B. Bulgaaria õigus

6. Bulgaaria õiguses reguleerivad vastutust lepinguvälise kahju eest kohustusi ja lepinguid käsitleva seaduse (zakon za zadalzheniyata i dogovorite) [4] (edaspidi „ZZD“) artiklid 45–54.

7. ZZD artiklis 45 on sätestatud:

„(1) Iga isik on kohustatud hüvitama teisele isikule tekitatud kahju.

(2) Õigusvastase teo puhul eeldatakse süüd, kuni ei ole tõendatud vastupidist.“

8. ZZD artiklis 52 on sätestatud:

„Mittevaralise kahju eest määrab kohus õiglase hüvitise.“

[3] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. juuni 2008. aasta määrus lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta („Rooma I“) (ELT 2008, L 177, lk 6; edaspidi „Rooma I määrus“).

[4] *DV* nr 275, 22.11.1950.

C. Saksa õigus

9. Saksa tsiviilseadustiku (Bürgerliches Gesetzbuch) (edaspidi „BGB“) § 253 „Mittevaraline kahju“ on põhikohtuasjas kohaldamisele kuuluvas redaktsioonis sõnastatud järgmiselt:

„(1) Mittevaralise kahju rahas hüvitamist võib nõuda üksnes seaduses sätestatud juhtudel.

(2) Kui hüvitist tuleb maksta kehavigastuse tekitamise, tervise kahjustamise, vabaduse võtmise või seksuaalse enesemääramise õiguse rikkumise eest, võib nõuda ka mittevaralise kahju õiglast hüvitamist rahas.“

10. BGB § 823 „Kahju hüvitamise kohustus“ lõikes 1 on sätestatud:

„Isik, kes tahtlikult või hooletusest kahjustab õigusvastaselt teise isiku elu, kehalist puutumatust, tervist, vabadust, omandit või mõnda muud teise isiku õigust, on kohustatud viimasele hüvitama sellega tekitatud kahju.“

11. 23. novembri 2007. aasta kindlustuslepingu seaduse (Gesetz über den Versicherungsvertrag)[5] põhikohtuasjas kohaldatavas redaktsioonis on § 115 „Vahetu nõudeõigus“ lõikes 1 sätestatud:

„Ka kolmandal isikul on õigus nõuda kindlustusandjalt kahju hüvitamist

1. kui tegemist on kohustusliku kindlustuse seadusest tuleneva tsiviilvastutuskindlustusega, mis täidab kindlustuskohustust, mis tuleneb kohustusliku kindlustuse seadusest […]

[…]

Õigus tuleneb kindlustusandja kohustustest, mis tulenevad kindlustussuhtest ja nende kohustuste puudumisel § 117 lõigetest 1–4. Kindlustusandja peab kahju hüvitama rahas. Kindlustusandja ja kindlustusvõtja, kes vastutavad kahju hüvitamise eest, vastutavad solidaarselt.“

III. Põhikohtuasja asjaolud, eelotsuse küsimus ja menetlus Euroopa Kohtus

12. Põhikohtuasja hagejad E. N. I. ja Y. K. I. on Bulgaaria kodanikud, kelle tütar suri 27. juulil 2014 Saksamaal toimunud liiklusõnnetuses. Õnnetuse põhjustaja oli kindlustatud kohustusliku tsiviilvastutuskindlustusega Saksamaal asutatud kindlustusseltsis HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung AG (edaspidi „HUK-COBURG“).

13. Põhikohtuasja hagejad esitasid 25. juulil 2017 Sofiyski gradski sadile (Sofia linnakohus, Bulgaaria) HUK-COBURGi vastu hagi, nõudes kumbki enda kasuks 250 000 Bulgaaria leevi (BGN) (umbes 125 000 eurot) väljamõistmist tütre surma tõttu tekkinud mittevaralise kahju hüvitamiseks.

14. HUK-COBURG maksis tütre surma tõttu tekkinud kahju hüvitamiseks 27. septembril 2017 kummalegi vanemale 2500 eurot.

[5] *BGBl.* 2007 I, lk 2631.

15. Sofiyski gradski sad (Sofia linnakohus) rahuldas 23. detsembri 2019. aasta kohtuotsusega nõude osaliselt ning mõistis kummagi vanema kasuks välja 100 000 Bulgaaria leevi (umbes 50 000 eurot) suuruse hüvitise, millest arvati maha kindlustusandja poolt juba välja makstud 2500 euro suurune summa.

16. Nimetatud kohus sedastas, et kohaldatavaks õiguseks on Saksa tsiviilvastutuse õigus, kus mittevaralise kahju hüvitamine kaudsetele kannatanutele – nagu põhikohtuasja hagejad – on ette nähtud üksnes erandlikel asjaoludel ehk juhul, kui valu ja kannatused põhjustasid kaudsele kannatanule tervisekahjustuse. See kohus leidis, et vanemate läbi elatud valu ja kannatused peavad kuuluma hüvitamisele eelkõige tingituna raskest emotsionaalsest šokist, millega kaasnes tugev stress, ning sellest, et umbes aasta jooksul pärast tütre surma kannatasid nad depressiooni, ärevuse, pingete, emotsionaalse ebastabiilsuse, unehäirete, söögiisu vähenemise ja emotsionaalse võõrandumise all. Väljamõistetud summa suurust põhjendas Sofiyski gradski sad (Sofia linnakohus) sellega, et mittevaralise kahju õiglase hüvitamise põhimõte kehtib nii Bulgaaria õiguses vastavalt ZZD artiklile 52 kui ka Saksa õiguses vastavalt BGB § 253 lõikele 2. Hüvitise suuruse kindlaksmääramise kriteeriume ei ole aga riigisiseses õiguses sätestatud, vaid need tulenevad nende kahe riigi kohtupraktikast.

17. Sofiyski Apelativen sad (Sofia apellatsioonikohus, Bulgaaria) tühistas esimese astme kohtu otsuse. See kohus jättis vanemate hagi täielikult rahuldamata, leides et nad ei olnud tõendanud, et valu ja kannatused põhjustasid neile patoloogilisi tervisekahjustusi, mis on aga kohaldatava Saksa õiguse kohaselt üheks mittevaralise kahju hüvitamise eelduseks. Lisaks sellele pidas see kohus põhjendamatuks hagejate argumenti, et Rooma II määruse artikli 4 lõike 1 kohaselt kindlaksmääratud Saksa õiguse kohaldamise asemel tuleks vastavalt selle määruse artiklile 16 kohaldada ZZD artiklit 52. Kohtu hinnangul ei tähendanud see, et HUK-COBURG oli teatavad summad juba välja maksnud, seda, et kindlustusandja oleks vanemate nõude õigeks võtnud. Vanematel ei ole õigust sellele summale, mille näol oli – eelkõige selle suurusest tingituna – tegemist BGB § 253 lõikes 2 ette nähtud „väikese hüvitisega“ mittevaralise kahju eest.

18. Vanemad esitasid selle kohtuotsuse peale kassatsioonkaebuse Varhoven kasatsionen sadile (kõrgeim kassatsioonikohus), eelotsusetaotluse esitanud kohutule.

19. See kohus märgib kõigepealt, et Rooma II määruse artikli 4 kohaselt käesoleval juhul kohaldamisele kuuluvad Saksa õigusnormid ehk BGB § 253 lõige 2 ja § 823 lõige 1 koosmõjus kindlustuslepingu seaduse § 115 lõike 1 esimese lõigu punktiga 1, on needsamad, mida käsitleti kohtuasjas, kus tehti kohtuotsus HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung[6], mis puudutas sama liiklusõnnetust, mis on kõne all ka käesoleval juhul.

20. Järgmisena märgib Varhoven kasatsionen sad (kõrgeim kassatsioonikohus), et nimetatud kohtuotsuses leidis Euroopa Kohus esiteks, et kõnealused Saksa õigusnormid on riigisisesed tsiviilvastutust käsitlevad materiaalõigusnormid, millele viidatakse direktiivis (EL) 2009/103[7] ning mis näevad ette objektiivse kriteeriumi, mis võimaldab kindlaks teha mittevaralise kahju, mille eest liiklusõnnetuse otsese kannatanu lähedased pereliikmed võivad saada hüvitist. Teiseks sedastas Euroopa Kohus, et direktiiviga 2009/103 ei ole vastuolus riigisisesed õigusnormid, mis määravad kindlaks kohustuslikud kriteeriumid hüvitamisele kuuluva mittevaralise kahju tuvastamiseks.

[6] 15. detsembri 2022. aasta kohtuotsus (C-577/21, edaspidi „kohtuotsus HUK-COBURG I“, EU:C:2022:992).

[7] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 16. septembri 2009. aasta direktiiv mootorsõidukite kasutamise tsiviilvastutuskindlustuse ja sellise vastutuse kindlustamise kohustuse täitmise kohta (ELT 2009, L 263, lk 11).

21. Viimaks täpsustab eelotsusetaotluse esitanud kohus, et erinevalt käesolevas asjas kõne all olevatest Saksa õigusnormidest, mille kohaselt peab mittevaralise kahju hüvitamiseks olema täidetud kolm tingimust ehk see, et kannatanu ise on saanud tervisekahjustuse, see, et ta on otsese kannatanu lähedane pereliige ning see, et õnnetuse põhjustaja süülise teo ja selle tervisekahjustuse vahel on põhjuslik seos, on ZZD artiklis 52 sätestatud, et mittevaralise kahju eest määrab kohus õiglase hüvitise. Tema hinnangul tuleneb Varhoven sadi (Bulgaaria kõrgeim kohus) ja Varhoven kasatsionen sadi (kõrgeim kassatsioonikohus) siduvast kohtupraktikast, et Bulgaaria õiguses saab hüvitamisele kuuluda kogu valu ja kõik kannatused, mille vanemad on läbi elanud oma lapse surma tõttu liiklusõnnetuses, millega kaasneb lepinguväline vastutus kahju õigusvastase tekitamise eest, ilma et oleks vajalik, et kahju oleks kaudselt kannatanule põhjustanud patoloogilise tervisekahjustuse. Ta märgib, et hüvitise suurus sõltub konkreetse juhtumi asjaoludest, ent 2014. aastal toimunud liiklusõnnetuses lapse surma tõttu tekkinud mittevaralise kahju eest ühele vanemale välja mõistetud summaks oli umbes 120 000 Bulgaaria leevi (umbes 61 000 eurot), samas kui Saksa õiguses välja mõistetud maksimaalne summa oli umbes 5000 eurot. Tema hinnangul oleks maksimaalseks võimalikuks tasumisele kuluvaks summaks, isegi juhul, kui vanemate etteheitega nõustuda ning kui nad esitaksid tõendid patoloogilise tervisekahjustuse tekkimise kohta, 5000 eurot.

22. Viidates kohtuotsusele Da Silva Martins [8], kus Euroopa Kohus asus seisukohale, et liikmesriigi kohus peab üksikasjaliku analüüsi põhjal kindlaks tegema, kas liikmesriigi säte on riigisiseses õiguskorras sedavõrd oluline, et see õigustab Rooma II määruse artikli 4 kohaselt kohaldamisele kuuluvast õigusest kõrvale kaldumist, küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus, kas ZZD artiklit 52 saab käsitada sellise sättena, kuna õigluse põhimõte on Bulgaaria õiguse aluspõhimõte ja osa selle riigi avalikust korrast. Ta märgib, et riigisisene kohtupraktika on selles küsimuses lahknev.

23. Selles olukorras otsustas Varhoven kasatsionen sad (kõrgeim kassatsioonikohus) 7. veebruari 2023. aasta otsusega, mis saabus Euroopa Kohtusse 15. veebruaril 2023, menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmise eelotsuse küsimuse:

„Kas [Rooma II määruse] artiklit 16 tuleb tõlgendada nii, et sellist riigisisest õigusnormi, nagu on kõne all põhikohtuasjas ja mis näeb ette, et mittevaralise kahju eest makstava hüvitise suuruse kindlaksmääramisel kohaldatakse juhtudel, mil lähedaste pereliikmete surma on põhjustanud õigusrikkumine, liikmesriigi õiguse aluspõhimõtet nagu õigluse põhimõte, saab käsitada imperatiivse sättena viidatud artikli tähenduses?“

24. Kirjalikud seisukohad esitasid Euroopa Kohtule põhikohtuasja kostja, Tšehhi ja Saksamaa valitsus ning Euroopa Komisjon. Euroopa Kohus otsustas käesolevas kohtuasjas kohtuistungit mitte pidada.

[8] 31. jaanuari 2019. aasta kohtuotsus (C-149/18, edaspidi „kohtuotsus Da Silva Martins“, EU:C:2019:84).

IV. Analüüs

A. Sissejuhatavad märkused

25. Enne eelotsuse küsimusega tõstatatud õigusliku probleemi käsitlemist on minu arvates kohane esitada järgnevad täpsustused ja kaalutlused seoses käesoleva kohtuasja kontekstiga. Juhin siiski tähelepanu sellele, et väljakujunenud kohtupraktika kohaselt on üksnes eelotsusetaotluse esitanud kohus pädev tuvastama ja hindama faktilisi asjaolusid tema menetletavas kohtuasjas[9].

26. Mis puudutab kõigepealt käesoleva kohtuasja eripära, siis ilmneb eelotsusetaotlusest, et hagi, mille põhikohtuasja hagejad HUK-COBURGi vastu esitasid ja millega nad nõuavad mootorsõidukite kasutamise kohustusliku tsiviilvastutuskindlustuse kaudu hüvitist mittevaralise kahju eest, mis tekkis neile selle tõttu, et nende tütar suri liiklusõnnetuse tagajärjel, puudutab sedasama liiklusõnnetust, mida käsitleti kohtuasjas, kus tehti kohtuotsus HUK-COBURG I.

27. Selle kohtuasja puhul oli põhikohtuasja sisuks käesolevaski kohtuasjas kõne all oleva otsese kannatanu kahe lapse ning HUK-COBURGi vaheline vaidlus, mis puudutas viimase kohustust hüvitada liiklemise kohustusliku tsiviilvastutuskindlustuse kaudu mittevaraline kahju, mis tekkis neile lastele nende ema surma tõttu. Hagi esitajateks olid lapsed, keda esindas nende isa[10]. Selles kohtuasjas Rooma II artikli 4 kohaselt kohaldatavateks Saksa õigusnormideks (*lex causae*) olid – nagu käesolevalgi juhul – BGB § 253 lõige 2 ja § 823 lõige 2 koosmõjus kindlustuslepingu seaduse § 115 lõike 1 esimese lõigu punktiga 1.

28. Mis puudutab teisena Saksa õigust, mis kuulub kohaldamisele vastavalt Rooma II määruse artiklile 4, siis andmetest, mille eelotsusetaotluse esitanud kohus kohtuotsusele HUK-COBURG I viidates esitanud on, ilmneb, et nende õigusnormide kohaselt peavad liiklusõnnetuse kaudsele kannatanule mittevaralise kahju hüvitamiseks olema täidetud kolm tingimust[11]. Seoses konkreetselt tingimusega, et kannatanu ise on saanud tervisekahjustuse, tuleneb sellest kohtuotsusest, et Saksa õiguses, nagu seda on tõlgendanud Bundesgerichtshof (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus), võib psüühilist kahju pidada tervisekahjustuseks üksnes siis, kui see kujutab endast patoloogiat ja läheb kaugemale tervisekahjustustest, mille all asjaomased isikud üldjuhul kannatavad lähedase pereliikme surma või raske kehavigastuse korral[12].

29. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et Bulgaaria õigusnormid (*lex fori*) seevastu näevad ette, et *kohus* määrab mittevaralise kahju eest *õiglase* hüvitise. Eelotsusetaotluse esitanud kohus täpsustab, et Bulgaaria õiguses saab hüvitamisele kuuluda kogu valu ja kõik kannatused, mille vanemad on läbi elanud oma lapse surma tõttu liiklusõnnetuses, millega kaasneb lepinguväline vastutus kahju õigusvastase tekitamise eest, ilma et oleks vajalik, et kahju oleks kaudselt kannatanule põhjustanud patoloogilise tervisekahjustuse[13].

[9] Vt eelkõige 20. oktoobri 2022. aasta kohtuotsus Ekofrukt (C-362/21, EU:C:2022:815, punkt 26 ja seal viidatud kohtupraktika).

[10] Kohtuotsuse HUK-COBURG I punktidest 16–18 ilmneb, et õnnetuse põhjustas isa, kellel oli kohustuslik tsiviilvastutuskindlustus HUK-COBURGis. Ta juhtis sõidukit alkoholijoobes, samas kui ema istus parempoolsel esiistmel, ilma et ta oleks kinnitanud turvavööd.

[11] Vt käesoleva ettepaneku punkt 21.

[12] Kohtuotsus HUK-COBURG I (punkt 46). Saksa seadusandja on selle nõude kõrvaldanud BGB § 844 lõike 3 kaudu; vt *BGBl.* 2017 I, lk 2421.

[13] Vt käesoleva ettepaneku punkt 21.

30. Sellega seoses pean märkima, et eelotsusetaotluse esitanud kohus näib olevat seisukohal, et erinevalt Bulgaaria õigusnormidest ei lähtu mittevaralise kahju eest hüvitise kindlaksmääramise suhtes kohaldatavad Saksa õigusnormid õigluse põhimõttest [14]. Kuigi Euroopa Kohtu ülesanne ei ole teha eelotsusetaotluse menetlemisel otsust riigisiseste õigusnormide tõlgendamise kohta ja otsustada, kas neile liikmesriigi kohtu antud tõlgendus on õige [15], tuleb märkida, et vastupidi HUK-COBURG-i ja komisjoni märgitule, ei tulene BGB § 253 lõikest 2, et see säte lähtuks õigluse põhimõttest, vaid seal on lihtsalt sätestatud võimalus nõuda „õiglast hüvitist“ – seda peab kontrollima eelotsusetaotluse esitanud kohus [16].

31. Käesoleval juhul on siiski ilmne, et Saksa õigusnormide kohaldamine vastavalt Rooma II määruse artiklile 4 tooks hüvitise suuruse osas kaasa teistsuguse tulemuse, kuna nende õigusnormide kohaselt eeldab mittevaralise kahju hüvitamine seda, et lähedastele pereliikmetele on tekkinud tervisekahju [17]. Nagu eelotsusetaotlusest nähtub, siis otsese kannatanu vanemad sellise kahju tekkimist ei tõendanud ning seetõttu ei olnud neil õigust sellist hüvitist saada [18].

32. Siinkohal pean rõhutama, et pelgalt see, et *lex fori* kohaldamine annaks hüvitise suuruse osas teistsuguse tulemuse kui *lex causae* kohaldamine, ei ole iseenesestmõistetavalt piisav järeldamaks, et kõnealust Bulgaaria sätet saab käsitada „imperatiivse sättena“ Rooma II määruse artikli 16 tähenduses, tingimusel, et *lex causae* kohaldamine oleks õigluse kaalutlustega kooskõlas. Teisisõnu, see erinevus – ehk asjaolu, et vanematele tekkinud kahju eest välja mõistetava hüvitise suurus on väiksem üksnes põhjusel, et nende tütar suri Saksamaal, mitte Bulgaarias toimunud õnnetuses – iseenesest ei võimalda sellist kvalifikatsiooni omistada, välja arvatud juhul, kui see erinevus tuleneb sellest, et kaitstakse eelkõige mõnda põhiõigust, mis õigustab *lex fori* kohaldamise vajadust.

33. Lisaks märgin, et – nagu ka eelotsusetaotluse esitanud kohtu antud teabest ilmneb – Bulgaaria kohtute praktika lahkneb küsimuses, kas ZZD artikkel 52 on Rooma II määruse artikli 16 tähenduses imperatiivne säte, mis välistaks põhikohtuasjas Saksa õiguse kohaldamise. Tulen selle küsimuse juurde hiljem tagasi [19].

34. Järgmisena analüüsin eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimust.

B. Eelotsuse küsimus

35. Ainsa esitatud küsimusega küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt, kas liikmesriigi õiguse sätet, mis näeb ette, et liiklusõnnetuses hukkunud isiku lähedastele pereliikmetele tekkinud mittevaralise kahju eest hüvitise kindlaksmääramise kriteeriumina kohaldatakse sellist liikmesriigi õiguse aluspõhimõtet nagu õigluse põhimõtte, saab käsitada imperatiivse sättena Rooma II määruse artikli 16 tähenduses.

[14] Vt käesoleva ettepaneku punkt 21.

[15] Vt eelkõige 15. juuni 2023. aasta kohtuotsus Bank M. (lepingu tühistamise tagajärjed) (C-520/21, EU:C:2023:478, punkt 52).

[16] Märgin samuti, et eelotsusetaotlusest nähtub, et esimeses kohtuastmes välja mõistetud summa suurust põhjendas Sofiyski gradski sad (Sofia linnakohus) sellega, et mittevaralise kahju õiglase hüvitamise põhimõte kehtib nii Bulgaaria õiguses vastavalt ZZD artiklile 52 kui ka Saksa õiguses vastavalt BGB §-le 253. Vt käesoleva ettepaneku punkt 16.

[17] Vt käesoleva ettepaneku punktid 9 ja 21.

[18] Vt käesoleva ettepaneku punkt 17.

[19] Vt käesoleva ettepaneku punkt 65.

36. HUK-COBURG, Tšehhi ja Saksamaa valitsus ning komisjon on arvamusel, et eelotsuse küsimusele tuleb vastata eitavalt. HUK-COBURG leiab eelkõige, et Rooma II määrusega kindlaksmääratud liikmesriigi õiguse kohaldamisest võib selle määruse artikli 16 kohaselt kõrvale kalduda üksnes juhul, kui selle kohaldamine oleks ilmselgelt vastuolus kohtu asukohariigi avaliku korraga. Saksamaa valitsus väidab, et liikmesriigi õigus, kus on sätestatud, et mittevaraline kahju tuleb õiglaselt hüvitada, ei vasta põhimõtteliselt selle sätte kohaldamise tingimustele. Tšehhi valitsus omalt poolt märgib, viidates kohtuotsusele Da Silva Martins, et lähenemisviis, mille kohaselt saab liikmesriigi õiguse sätet käsitada imperatiivse sättena Rooma II määruse artikli 16 tähenduses pelgalt põhjusel, et sätte aluseks on kõnealuse õiguse aluspõhimõtted või see neile viitab, ei ole kooskõlas selliste imperatiivsete sätete erandliku laadiga ning kujutab endast lihtsat võimalust selle määruse kohaselt kindlaksmääratud õiguse kohaldamisest kõrvale hoida. Komisjon aga märgib, et kõnealuse määruse artiklis 16 osutatud imperatiivsete sätete tuvastamine peab toimuma lähtudes neist kriteeriumidest, mille on sõnastanud Euroopa Kohus eelkõige kohtuotsustes Unamar [20] ja Da Silva Martins.

37. Eelotsuse küsimusele tarviliku vastuse andmiseks esitan esimesena lühidalt mõned kaalutlused, mis puudutavad Rooma II määruse artikli 4 ja artikli 16 vahekorda (1. jagu). Teisena analüüsin selle määruse artiklis 16 kasutatud mõistega „imperatiivsed sätted“ seotud Euroopa Kohtu praktikat (2. jagu), rõhutades kolmandana, et selle sätte kohaldamisel on oluline arvesse võtta piisavalt tihedat seost *lex fori* riigiga (3. jagu), ning neljandana määratlen viimaks kriteeriumid, mille abil saab üksikisikute õigusi ja vabadusi kaitsvaid norme käsitada „imperatiivsete sätetena“ kõnealuse sätte tähenduses (4. jagu).

1. Lühidad kaalutlused, mis puudutavad Rooma II määruse artikli 4 ja artikli 16 vahekorda

38. Sissejuhatuseks osutan sellele, et Rooma II määruse põhjendusest 1 tuleneb, et see määrus aitab säilitada ja arendada vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanevat ala. Selleks on määruses sätestatud kaks kollisiooninormi, milleks on esiteks II peatükis „Kahju õigusvastane tekitamine“ sisalduvas artiklis 4 sätestatud üldnorm [21] ning teiseks IV peatükis „Valikuvabadus“ sisalduvas artiklis 14 sätestatud norm, mis näeb ette poolte privaatautonoomia [22]. Esimesena nimetatud sättega seoses märgin, et seal sätestatud üldnormi sõnastamisel lähtuti ülekaalukatest õiguskindlusega seotud põhjustest ja soovist saavutada kompromiss poolte vastandlike huvide vahel [23]. Tulen nende eesmärkide juurde hiljem tagasi [24].

39. Rooma II määruse artiklis 16 „Imperatiivsed sätted“, mis sisaldub V peatükis „Üldised eeskirjad“, on sätestatud, et „[selles] määruses ei kitsenda miski kohtu asukohariigi sätete kohaldamist olukorras, kus need on imperatiivsed, olenemata muidu lepinguvälise võlasuhte suhtes kohaldatavast õigusest“. Seega kui kõnealuse määruse artikkel 4 määrab kindlaks, et kohaldamisele kuulub kahju tekkimise kohaks oleva riigi õigus (*lex loci damni*), siis määruse

[20] 17. oktoobri 2013. aasta kohtuotsus (C-184/12, edaspidi „kohtuotsus Unamar“, EU:C:2013:663).

[21] Rooma II määruse põhjenduses 14 on märgitud, et „[selles] määruses [nähakse] ette nii üldnorm kui ka erinormid ja teatud sätetes nn vabastusklausel, mis võimaldab erandit nimetatud normidest, kui juhtumi kõikidest asjaoludest ilmneb, et kahju õigusvastane tekitamine on ilmselgelt tihedamalt seotud mõne teise riigiga. See normide kogum loob seega kollisiooninormide paindliku raamistiku“. Vt ka käesoleva ettepaneku 37. joonealune märkus.

[22] Rooma II määruse artikli 14 kohta vt Pacuła, K., *Wybór prawa a ochrona osób trzecich na tle rozporządzenia Rzym II*, Wolters Kluwer, Varssavi, 2024.

[23] Vt ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus lepinguväliste kohustuste suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma II) (KOM(2003) 427 (lõplik)), lk 12, ning Rooma II määruse põhjendus 16. Vt eelkõige Francq, S., „Le règlement Rome II concernant la loi applicable aux obligations non contractuelles. Entre droit communautaire et droit international privé“, *Journal de droit européen*, 2008, lk 289–296.

[24] Vt sellega seoses käesoleva ettepaneku punkt 47.

artikkel 16 näeb selle seosekriteeriumi järgi kindlaksmääratud õiguse kohaldamise asemel ette kohtu asukohariigi imperatiivse sätte kohaldamise. Selline kollisiooninormi eiramine on aga erandlikku laadi, mistõttu peab selle erandi kohaldamine olema nõuetekohaselt põhjendatav sellega, et „[selle erandi] tegemine on vajalik poliitilise, ühiskonna- ja majanduskorralduse säilitamiseks“ [25].

40. Selles kontekstis seisneb käesolevas kohtuasjas püstitatud õiguslik küsimus selles, kas kahju tekitamisest tekkinud lepinguvälise kohustuse suhtes Rooma II määruse artikli 4 kohaselt kohaldamisele kuuluva õiguse võib kohaldamata jätta ja kohaldada selle asemel vastavalt nimetatud määruse artiklile 16 selliseid kohtu asukohariigi õiguse sätteid „olukorras, kus need on imperatiivsed“.

41. Mõiste „imperatiivsed sätted“ määratluse kaudu on nende kahe sätte vahekorda käsitletud Euroopa Kohtu väljakujunenud kohtupraktikas, mis on loodud kohtuotsustega Unamar, ERGO Insurance ja Gjensidige Baltic [26] ning Da Silva Martins.

2. Rooma II määruse artiklis 16 kasutatud mõistet „imperatiivsed sätted“ käsitlev Euroopa Kohtu praktika

42. Kohtuasjas, milles tehti kohtuotsus ERGO Insurance ja Gjensidige Baltic, soovisid eelotsusetaotluse esitanud kohtud eelkõige teada, kuidas tuleb tõlgendada Rooma I ja Rooma II määrust, tegemaks kindlaks, millise riigi või riikide õigust tuleb kohaldada tagasinõudele, mis on veduki juhi põhjustatud liiklusõnnetuse tõttu kannatanule hüvitist maksnud veduki kindlustusandjal selle liiklusõnnetuse ajal veduki külge ühendatud haagise kindlustusandja vastu. Selles kontekstis osutas Euroopa Kohus sellele, et mis puudutab vastavalt Rooma I ja Rooma II määruse kohaldamisalasid, siis tuleb neis kasutatud mõisteid „lepinguline võlasuhe“ ja „lepinguväline võlasuhe“ tõlgendada küll sõltumatult, juhindudes peamiselt nende määruste ülesehitusest ja eesmärkidest, ent, nagu tuleneb kõnealuste määruste põhjendusest 7, tuleb arvesse võtta ka *ühtsuse eesmärki* nende määruste vastastikusel kohaldamisel [27].

43. Kohtuotsuses Da Silva Martins [28], kus Euroopa Kohus tõlgendas esimest korda Rooma II määruse artiklit 16, leidis ta esmalt kohtuotsuse ERGO Insurance ja Gjensidige Baltic punktile 43 tuginedes, et kuna Rooma I ja Rooma II määruse ühetaolise kohaldamise nõue seisab selle eest, et nendes kahes määruses kasutatud sisuliselt identseid mõisteid tõlgendataks võimalikult

[25] Vt Francescakis, P., „Quelques précisions sur les lois d’application immédiate et leurs rapports avec les règles de conflits de lois“, *Revue critique de droit international privé*, 1966, lk 1 jj. Üldist kehtivust omavate sätete mehhanismi puudutava vastupidise arvamuse kohta vt eelkõige Heuzé, V., „Un avatar du pragmatisme juridique: la théorie des lois de police“, *Revue critique de droit international privé*, nr 1, 2020, lk 31–60.

[26] 21. jaanuari 2016. aasta kohtuotsus (C-359/14 ja C-475/14, edaspidi „kohtuotsus ERGO Insurance ja Gjensidige Baltic“, EU:C:2016:40).

[27] Kohtuotsus ERGO Insurance ja Gjensidige Baltic (punkt 43). Rooma II määruse põhjenduses 7 on märgitud, et „[selle] määruse reguleerimisala ja sätted peaksid olema kooskõlas nõukogu 22. detsembri 2000. aasta määrusega (EÜ) nr 44/2001 kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades [(EÜT 2001, L 12, lk 1; ELT eriväljaanne 19/04, lk 42, edaspidi „Brüsseli I määrus“)] ning lepinguliste kohustuste suhtes kohaldatavat õigust reguleerivate õigusaktidega“. Minu arvates tuleneb Rooma I ja Rooma II määruse põhjendusest 7 käsitlus, mille kohaselt tuleb üksteisega kooskõlaliselt tõlgendada mõisted, mida seadusandja on kasutanud nende kahe määruse, Brüsseli I määruse (Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. detsembri 2012. aasta määrus (EÜ) nr 1215/2012 kohtualluvuse ning kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades (ELT 2012, L 351, lk 1; edaspidi „Brüsseli Ia määrus“)) ning nende määruste sätete kohaldamisala määratlemisel; vt Szpunar, M., „Droit international privé de l’Union: cohérence des champs d’application et/ou des solutions?“, *Revue critique de droit international privé*, 2018, lk 573.

[28] Kohtuasjas, kus see kohtuotsus tehti, oli põhikohtuasja vaidluse sisuks Portugalist pärit kannatanu ja Hispaania kindlustusseltsi vaheline vaidlus selle üle, millist õigust tuleb kohaldada hüvitamiskohustuse suhtes, mis tuleneb Hispaanias toimunud liiklusõnnetusest. Hispaania õigusaktides oli ette nähtud üheaastane aegumistähtaeg, samas kui Portugali õigusnormides oli selleks kolm aastat. Eelotsusetaotluse esitanud kohus soovis eelkõige teada, kas Portugali õigusnormid, „millega [direktiiv 2009/103] riigisisesesse õigusesse üle [võeti] ja mis [nägid] ette, et [selle riigi] õigus, kus õnnetus juhtus, asendatakse Portugali õigusega „tingimusel et see näeb ette suurema kindlustuskatte“, on imperatiivsed sätted Rooma II määruse artikli 16 tähenduses“. Kohtuotsus Da Silva Martins (punkt 21).

ühtlustatult, tuleb järeldada, et hoolimata asjaolust, et Rooma II määruse mõned keeleversioonid kasutavad Rooma I määrusega võrreldes erinevat terminoloogiat, vastavad „imperatiivsed sätted“ Rooma II määruse artikli 16 tähenduses „üldist kehtivust omavate sätete“ määratlusele Rooma I määruse artikli 9 tähenduses, nii et see, kuidas Euroopa Kohus viimati nimetatud määratlust on tõlgendanud, kehtib ka „imperatiivsete sätete“ määratluse suhtes Rooma II määruse artikli 16 tähenduses [29]. Juhin tähelepanu, et Rooma I määruse artikli 9 lõikes 1 on üldist kehtivust omavad sätted määratletud sätetena, „mille järgimist peetakse riigi avalike huvide, näiteks tema poliitilise, sotsiaal- või majanduskorralduse kaitsmise seisukohast niivõrd oluliseks, et need on kohaldatavad igas olukorras, mis kuulub nende reguleerimisalasse, olenemata sellest, milline õigus oleks lepingule kohaldatav [selle] määruse alusel“ [30].

44. Viidates kohtuotsusele Unamar [31], osutas Euroopa Kohus teiseks sellele, et Rooma konventsiooni kontekstis oli ta juba rõhutanud, et „imperatiivsete sätete“ olemasoluga seotud erandit asjaomase liikmesriigi õigusaktide tähenduses tuleb tõlgendada kitsalt [32]. Selle tõlgendamisega seoses leidis Euroopa Kohus eelkõige, et Rooma II määruse artikli 16 tähenduses „imperatiivse sätte“ tuvastamiseks peab eelotsusetaotluse esitanud kohus selle sätte sõnastuse, üldise ülesehituse, eesmärkide ja vastuvõtmise konteksti *üksikasjaliku analüüsi* põhjal tuvastama, et see on riigisiseses õiguskorras sedavõrd oluline säte, et see õigustab kõnealuse määruse artikli 4 kohaselt kohaldamisele kuuluvast õigusest kõrvale kaldumist [33]. Täpsemalt peab eelotsusetaotluse esitanud kohus tuvastama *iseäranis olulised põhjused*, näiteks selle, et Rooma II määruse artikli 4 alusel kohaldamisele kuuluva õiguse kohaldamine rikuks ilmselgelt õigust tõhusale õiguskaitsevahendile ja tõhusale kohtulikule kaitsele [34].

45. Seetõttu leidis Euroopa Kohus, et sellist liikmesriigi sätet nagu viidatud kohtuasjas käsitletav, mis näeb ette, et kindlustusjuhtumi tagajärjel tekitatud kahju hüvitamise hagi aegumistähtaeg on kolm aastat, ei saa käsitada Rooma II määruse artikli 16 tähenduses imperatiivse sättena, välja arvatud juhul, kui eelotsusetaotluse esitanud kohus tuvastab selle sätte sõnastuse, üldise

[29] Kohtuotsus Da Silva Martins (punkt 28). Mõiste „imperatiivsed sätted“ määratluse puudumine Rooma II määruses on kindlasti selgitatav asjaoluga, et selle määruse artikli 16 sõnastus tugineb 19. juunil 1980 Roomas allakirjutamiseks avatud lepinguliste kohustuste suhtes kohaldatava õiguse konventsiooni (EÜT 1980, L 266, lk 1; eestikeelne versioon ELT 2005, C 169, lk 10; edaspidi „Rooma konventsioon“) artikli 7 lõikele 2, kuna Rooma I määrus võeti vastu pärast Rooma II määrust. See lünk täideti mõne aja pärast Rooma I määruse artikliga 9; vt selle kohta Ho-Dac, M., „L’arrêt da Silva Martins de la Cour de justice de l’Union européenne, expression des “rapports de méthodes“ dans l’ordre juridique européen“, *Revue trimestrielle de droit européen*, nr 4, 2019, lk 869–882, eelkõige punkt 10. Mõni autor on Rooma II määruse artikli 16 prantsuskeelses versioonis kasutatud väljendit „dispositions impératives dérogatoires“ pidanud kohmakaks võrreldes selle määruse põhjenduses 32 kasutatud klassikalise väljendiga „lois de police“; vt Francq, S., ja Jault-Seseke, F., „Les lois de police, une approche de droit comparé“, *Le règlement communautaire Rome I et le choix de loi dans les contrats internationaux*, Corneloup, S., ja Joubert, S. (toim), Lexis Nexis Litec, Pariis, 2011, lk 357–393, eelkõige lk 360.

[30] Nagu ma juba kohtuasjas Nikiforidis tehtud ettepanekus (C-135/15, EU:C:2016:281, punkt 71) märkisin, viitab see määratlus sõnastusele, mida Euroopa Kohus kasutas 23. novembri 1999. aasta kohtuotsuses Arblade jt (C-369/96 ja C-376/96, EU:C:1999:575, punkt 30), kus Euroopa Kohus analüüsis Belgia tööõiguse sätteid, mis Belgia õiguse kohaselt on „lois de police et de sûreté“.

[31] Vt selle kohtuotsuse punkt 49. Juhin tähelepanu sellele, et nimetatud kohtuotsuses leidis Euroopa Kohus, et Rooma konventsiooni artiklit 3 ja artikli 7 lõiget 2 tuleb tõlgendada nii, et Euroopa Liidu liikmesriigi seaduse, milles on sätestatud nõukogu 18. detsembri 1986. aasta direktiivis 86/653/EMÜ füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsevate kaubandusagentide tegevust käsitlevate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta (EÜT 1986, L 382, lk 17; ELT eriväljaanne 06/01, lk 177) ette nähtud minimaalne kaitse ja mille pooled on valinud kaubandusagendilepingule kohaldatavaks õiguseks, võib teises liikmesriigis asuv asja lahendav kohus kohaldamata jätta, eelistades *lex fori*'t põhjendusel, et selle liikmesriigi füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsevate kaubandusagentide olukorda reguleerivad õigusnormid on kohustuslikku laadi, üksnes siis, kui asja lahendav kohus teeb üksikasjalikult kindlaks, et selle direktiivi ülevõtmise raames pidas kohtu asukohariigi seadusandja kõnealuse õiguskorra raames äärmiselt oluliseks anda kaubandusagendile *suurema kaitse kui kõnealuse direktiiviga ette nähtud kaitse*, võttes seejuures arvesse nende imperatiivsete sätete olemust ja eesmärki (punkt 52 ja resolutsioon).

[32] Kohtuotsus Da Silva Martins (punkt 29).

[33] Kohtuotsus Da Silva Martins (punkt 31).

[34] Kohtuotsus Da Silva Martins (punkt 34).

ülesehituse, eesmärkide ja vastuvõtmise konteksti üksikasjaliku analüüsi põhjal, et see on riigisiseses õiguskorras sedavõrd oluline säte, et see õigustab kõnealuse määruse artikli 4 kohaselt kohaldamisele kuuluvast õigusest kõrvale kaldumist [35].

46. Eelöeldu jätkuna on minu arvates oluline esile tuua, et kuna Rooma II määruse artikli 16 tähenduses imperatiivsete sätete kohaldamise tagajärg on – nagu ma juba osutasin – selle määruse kohaselt kohaldamisele kuuluva õiguse kohaldamata jätmine, eirates selles määruses sätestatud kollisiooninormidega loodud mehhanismi, siis peab liikmesriigi kohus selle sätte tähenduses imperatiivsete normide kohaldamise kasuks otsustama üksnes viimase abinõuna.

47. Euroopa Kohus on oma kohtupraktikas kinnitanud, et Rooma II määruse eesmärk on – nagu nähtub selle põhjendustest 6 [36], 14 [37] ja 16 [38] – tagada *õiguskindlus kohaldatava õiguse osas*, olenemata sellest, millises riigis on kohtule hagi esitatud, ja suurendada *kohtuotsuste prognoositavust* ning tagada mõistlik tasakaal väidetavalt vastutava isiku ja kahju kannatanud isiku huvide vahel [39].

48. Minu arvates on Euroopa Kohus Rooma II määruse artiklis 16 kasutatud mõiste „imperatiivsed sätted“ määratlust puudutavas kohtupraktikas kaudselt möönnud, et liikmesriigi sätte käsitamine imperatiivse sättena selle sätte tähenduses ei saa toimuda automaatselt, vaid nõuab, et *konkreetse juhtumi asjaoludele antav hinnang* lubab asuda seisukohale, et kohtu asukohariigi õiguse kohaldamine on riigi avalike huvide kaitseks vajalik [40].

49. Seejuures lisaks sellele, et üksikasjalikust analüüsist tulenevalt on imperatiivsete sätete kohaldamine kohtu asukohariigi õiguskorras vajalik, on veel vaja ka seda, et nende sätete kohaldamine oleks *kõige tõhusam vahend taotletava eesmärgi saavutamiseks* ehk riigi huvide kaitsmiseks. Kui see nii ei ole ja kui liikmesriigi avalikke huve saab samavõrd või pareminigi kaitsta Rooma II määruse artikli 4 kohaselt lepinguväliste kohustuste suhtes üldiselt kohaldatava õigusega, peaks eelotsusetaotluse esitanud kohus selle määruse artiklis 16 ette nähtud erandliku mehhanismi kohaldamist vältima [41].

50. Lisaks märgin ära Rooma II määruse artikli 16 kohaldamise seisukohast ühe olulise aspekti, mis Euroopa Kohtu praktikast ilmselgelt välja ei tule ehk selle, et tähtis on piisavalt tiheda seose olemasolu *lex fori* riigiga. Nimelt ei saa teatavaid õigusnorme käsitada *a priori* „imperatiivsete normidena“, kuna normi sellisena käsitamine sõltub teatavatel juhtudel faktilistest asjaoludest, millest tuleneb piisavalt tihe seos kohtu asukohariigiga.

35 Kohtuotsus Da Silva Martins (punkt 35 ja resolutsioon).

36 Rooma II määruse põhjenduses 6 on märgitud, et „[s]elleks et muuta kohtuvaidluste tulemused prognoositavaks, parandada õiguskindlust ja kohtuotsuste vaba liikumist, loob siseturu nõuetekohane toimimine vajaduse selle järele, et liikmesriikide kollisiooninormid sisaldaksid samu pidemeid kohaldatava õiguse kindlaksmääramiseks, olenemata sellest, millises riigis on kohtule hagi esitatud“.

37 Rooma II määruse põhjenduses 14 on märgitud, et „[õ]iguskindluse nõue ja üksikjuhtumite õiglase kohtlemise vajadus on õiguse valdkonna olulised osad“ Vt ka käesoleva ettepaneku 21. joonealune märkus.

38 Rooma II määruse põhjenduses 16 on märgitud, et „[ü]htsed normid peaksid suurendama kohtuotsuste prognoositavust ning tagama mõistliku tasakaalu väidetavalt vastutava isiku ja kahju kannatanud isiku huvide vahel. Seos riigiga, kus tekkis otsene kahju (*lex loci damni*), tasakaalustab väidetavalt vastutava isiku ja kahju kannatanud isiku huve ning kajastab samuti kaasaegset lähenemisviisi tsiviilvastutusele ja riskivastutuse süsteemide arendamisele“.

39 10. detsembri 2015. aasta kohtuotsus Lazar (C-350/14, EU:C:2015:802, punkt 29) ja 17. mai 2023. aasta kohtuotsus Fonds de Garantie des Victimes des Actes de Terrorisme et d’Autres Infractions (FGTI) (C-264/22, EU:C:2023:417, punkt 30).

40 Konkreetse juhtumi asjaolude hindamise olulisuse kohta asja menetleva kohtu jaoks vt minu ettepanek kohtuasjas Nikiforidis (C-135/15, EU:C:2016:281, punkt 72).

41 Bonomi, A., „Article 9“, *Commentary on the Rome I Regulation*, Magnus, U., ja Mankowski, P. (toim), Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2017, 22. kd, lk 599–629, eelkõige lk 626, punkt 85.

3. Piisavalt tihe seos lex fori *riigiga*

51. Nagu teada, nähtub Rooma II määruse tekstist, et liidu seadusandja ei ole maininud muid tingimusi, mis peaksid olema täidetud selleks, et asja läbi vaatav kohus saaks üldreegli järgi kohaldamisele kuuluva õiguse asemel erandina kohaldada kohtu asukohariigi imperatiivseid sätteid. Eelkõige ei ole seal mainitud vajadust tõendada, et asjasse puutuv olukord on kohtu asukohariigiga tihedalt seotud ja et sellega on põhjendatav erakorraliselt nende sätete kohaldamine [42]. Nagu aga mõned autorid õiguskirjanduses rõhutavad, ei tohi selle mainimata jätmist tõlgendada nii, nagu see tähendaks, et imperatiivseid sätteid võib kohaldada ilma *lex fori* riigiga tiheda seose olemasolu nõuet arvesse võtmata [43].

52. Võttes nimelt arvesse asjaolu, et imperatiivsete sätete kohaldamisel jäetakse erandina kohaldamata Rooma II määruse kohaselt üldiselt kohaldamisele kuuluv õigus, ei saa need sätted kohalduda automaatselt, vaid liikmesriigi kohtud peavad esmalt kontrollima, kas vaidlusalune olukord on kohtu asukohariigiga seotud [44]. Teisisõnu võib kohus – ja see puudutab eelkõige selliseid sätteid, mis ei kaitse üksnes avalikku või riigi huvi – selle määruse artiklist 16 lähtuda üksnes siis, kui kohtu asukohariigil saab põhjendatult olla vääramatu huvi selle olukorra reguleerimise vastu [45].

53. Pealegi võimaldab tiheda seose nõue võidelda *forum* shopping'uga. Oht selle nähtuse esinemiseks on eelkõige sellistel asjaoludel, mida käsitleti kohtuasjas, kus tehti kohtuotsus Inkreal [46].

54. Sellest järeldub, et *in abstracto* ei ole võimalik õigusnorme „imperatiivsete sätetena" käsitada ning et *in abstracto* ei ole võimalik ka öelda, kas konkreetsel juhul tuleb lähtuda Rooma II määruse artiklist 16. Eelkõige peab selle sätte kohaldamiseks kõigist asjaoludest tulenema, et kõnealusel olukorral on piisavalt tihe seos *lex fori* riigiga.

55. Seepeale jääb mul üle vaid selgitada, millistest kriteeriumidest lähtudes saab üksikisikute õigusi kaitsvaid õigusnorme käsitada imperatiivsete sätetena selles tähenduses, mille annab sellele Rooma II määruse artikkel 16 koosmõjus selle määruse põhjendusega 32.

42 Vt käesoleva ettepaneku punkt 39.

43 Wautelet, P., „Article 16", *Commentary on the Rome II Regulation*, Magnus, U., ja Mankowski, P. (toim), Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2019, 3. kd, lk 549–566, eelkõige punktid 48 ja 49.

44 Vt käesoleva ettepaneku punkt 48.

45 Tiheda seose rolli kohta imperatiivsete sätete kohaldamisel ja seal viidatud kohtupraktika kohta vt Nuyts, A., „L'application des lois de police dans l'espace (Réflexions au départ du droit belge de la distribution commerciale et du droit communautaire)", *Revue critique de droit international privé*, 1999, lk 50; Bonomi, A., „Overriding Mandatory Provisions in the Rome I Regulation on the Law Applicable to Contracts", *Yearbook of Private International Law*, X. kd, SELP, 2008, lk 291 jj, ning Pacuła, K., „Przepisy wymuszające swoje zastosowanie jako instrument ochrony „strony słabszej" umowy ubezpieczenia", *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego*, 15. kd, 2014, lk 38 jj.

46 Küsimuse kohta, kas kohtualluvuse kokkulepe iseenesest on piisav välismaine element, mis toob kaasa Brüsseli Ia määruses kokkuleppest tulenevat kohtualluvust käsitleva artikli 25 lõike 1 kohaldamise, vt 8. veebruari 2024. aasta kohtuotsus Inkreal (C-566/22, EU:C:2024:123, punkt 39 ja resolutsioon). Selles kohtuotsuses asus Euroopa Kohus seisukohale, et Brüsseli Ia määruse artikli 25 lõige 1 kohaldub kohtualluvuse kokkuleppe suhtes, millega ühes ja samas liikmesriigis asutatud lepingupooled lepivad kokku, et sellest lepingust tulenevate vaidluste lahendamine on mõne muu liikmesriigi kohtute pädevuses, olgugi et kõnealusel lepingul ei ole selle teise liikmesriigiga mingisugust seost.

4. Kriteeriumid, millest lähtudes saab üksikisikute õigusi kaitsvaid norme käsitada imperatiivsete sätetena Rooma II määruse artikli 16 tähenduses

56. Märgin esimesena, et Rooma II määruse artiklis 16 kasutatud mõiste „imperatiivsed sätted“ määratlust, mis tuleneb mõiste „üldist kehtivust omavad sätted“ määratlusest Rooma I määruse artiklis 9 ja eespool viidatud Euroopa Kohtu väljakujunenud kohtupraktikast [47], tuleb lugeda koos Rooma II määruse põhjendusega 32. Selles põhjenduses on eelkõige märgitud, et „[ü]ldsuse huvidest lähtuvatel kaalutlustel võimaldatakse liikmesriikide kohtutel kohaldada erandjuhtudel avalikul korral ja imperatiivsetel sätetel põhinevaid erandeid“ [48].

57. Kui lugeda seda kohtupraktikat koos Rooma II määruse põhjendusega 32, järeldub minu arvates, et liikmesriikide kohtud võivad selle määruse artikli 16 erandmehhanismi kasutada „erandjuhtudel“, kui nad leiavad, et „üldsuse huvidest lähtuvatel kaalutlustel“ on *lex fori* kohaldamine „oluline“. Teisisõnu tingivad üldsuse huvidest lähtuvad kaalutlused selliste *lex fori* sätete kohaldamise, „mille järgimist“ peavad liikmesriigi kohtud „oluliseks“. Eelkõige on nimetatud määruse põhjenduses 32 märgitud, et „[selle] määrusega kindlaksmääratud õiguse sellise sätte kohaldamist, millega kaasneks ülemääraselt suure hoiatava või karistava iseloomuga kahjutasu määramine, sõltuvalt juhtumi asjaoludest ja juhtumiga tegeleva kohtu liikmesriigi õiguskorrast [võib] lugeda kohtu asukohariigi avaliku korraga vastuolus olevaks“.

58. Teisena märgin, et Rooma II määruse artiklis 16 ei ole silmas peetud automaatselt kõigi ühe riigi avalike huvide kaitset. Selle sätte kohaldamisalasse kuulumiseks peavad need huvid olema niivõrd olulised, et need puudutavad eelkõige asjaomase riigi poliitilist, sotsiaal- või majanduskorraldust [49]. Seega on oluline kindlaks teha, kas selle määruse põhjenduses 32 sisalduvat liidu seadusandja viidet üldsuse huviga seotud eesmärkidele tuleb tõlgendada *stricto sensu* või võib seda laiendada ka sellistele liikmesriigi sätetele, mis kaitsevad üksikisikute huve. See küsimus on õiguskirjanduse autorite vahel elava vaidluse esemeks, kuna kollektiivsete ja üksikisiku huvide kaitse vahelise piiri tõmbamine ei ole kerge [50]. Selle piiri selgitamine annab otsustava tähtsusega panuse nimetatud määruse artiklis 16 kasutatud mõiste „imperatiivsed sätted“ autonoomseks tõlgendamiseks. Tõlgendades selle määruse artiklit 16 koosmõjus selle määruse põhjendusega 32 tuleks nimelt arvesse võtta ka võimalust kaitsta üksikisikute huve.

59. Selle tõlgenduse kasuks räägivad minu arvates kaks argumenti.

60. Esimene argument puudutab seda, et kollektiivsed ja üksikisiku huvid on omavahel põimunud. Deliktivastutuse valdkonnas võiks selliste õigusnormide puhul, mille liikmesriik on kehtestanud teatava kannatanute kategooria kaitseks ja millega on eelkõige muudetud tõendamiskoormist või kehtestatud hüvitise minimaalne määr, peamiseks eesmärgiks olla eraõiguslike poolte konkureerivate huvide tasakaalustamine. Kaudselt võiksid need seeläbi aidata kaitsta ka liikmesriigi sotsiaalset ja majanduskorda, vähendades õnnetuste mõju avalikele ressurssidele [51].

[47] Vt käesoleva ettepaneku punkt 38 jj.

[48] Vt ka Rooma I määruse põhjendus 37. Üldist kehtivust omavate sätete tugeva seose kohta avaliku korra kaitsega vt minu ettepanek kohtuasjas Nikiforidis (C-135/15, EU:C:2016:281, punkt 68 jj).

[49] Bonomi, A., „Article 9“, *Commentary on the Rome I Regulation*, *op. cit.*, lk 626, punkt 84.

[50] Õiguskirjanduses toimuva debati kohta Rooma II määruse põhjenduse 32 tõlgenduse üle vt eelkõige Wautelet, P., „Article 16“, *Commentary on the Rome II Regulation*, *op. cit.*, lk 554, punkt 15; Francq, S., ja Jault-Seseke, F., „Les lois de police, une approche de droit comparé“, *Le règlement communautaire Rome I et le choix de loi dans les contrats internationaux*, *op. cit.*, lk 360–371, ning Pailler, L., „Conflit de lois: CJUE, 6e ch., 31 janv. 2019, aff. C-149/18, Agostinho da Silva Martins c/Dekra Claims Services Portugal SA.“, *Journal du droit international (Clunet)*, nr 3, 2019, lk 890–894.

[51] Wautelet, P., „Article 16“, *Commentary on the Rome II Regulation*, *op. cit.*, lk 554, punktid 15 ja 16.

61. Teine seda tõlgendust toetav argument lähtub tõdemusest, et Rooma II määruse põhjenduses 32 on mainitud eelkõige hüvitise suuruse hindamisega seotud sätteid, mis hõlmab seega ka võimalust, et sellise hüvitise maksmise kohustus tekib teatavatesse kategooriatesse kuuluvate füüsiliste isikute vahel. Seejuures pean täpsustama, et kuigi selles põhjenduses on osutatud sätetele, mille kohaldamise võib lugeda „kohtu asukohariigi avaliku korraga vastuolus olevaks“ ning seal ei ole mainitud üldist kehtivust omavate normide mehhanismi, siis minu arvates käib see ka viimati nimetatud mehhanismi kohta.

62. Neil asjaoludel leian, et sätteid, mille eesmärk on ennekõike üksikisikute õiguste ja vabaduste kaitse, saab käsitada imperatiivsete sätetena Rooma II määruse artikli 16 tähenduses, kui lisaks sellele, et need sätted tasakaalustavad üksikisikute huve, leiab tuvastamist, et neil on *piisav seos asjaomase liikmesriigi õiguskorras oluliseks peetavate avalike huvidega*.

63. Sellega seoses näib mulle kolmandana oluline Saksamaa valitsuse eeskujul märkida, et imperatiivse sättega antud erilise kaitse puhul peaks ilmnema, et see on vajalik õiguse aluspõhimõtete seisukohast.

64. On muidugi tõsi, et õigusnormidele, mille liikmesriik on sätestanud selleks, et kaitsta üksikisikute teatavat liiki õigusi, nagu õigus saada hüvitist kuriteo või liiklusõnnetusega põhjustatud kahju eest, võidakse asjaomase liikmesriigi õiguskorras omistada selline tähtsus, et neid käsitatakse õiguse aluspõhimõtetena, mille hulka kuulub ka õigluse põhimõte.

65. Käesoleval juhul märgib eelotsusetaotluse esitanud kohus, et ZZD artiklis 52 sätestatud õiglase hüvitamise põhimõte on üks Bulgaaria õiguse aluspõhimõte, kuna õigluse põhimõte on osaks selle riigi avalikust korrast. Nagu ma juba märkisin, on see kohus aga sedastanud, et Bulgaaria kohtute praktika on lahknev küsimuses, kas ZZD artikkel 52, mille kohaselt ei kuulu hüvitamisele mitte üksnes patoloogilisi tervisekahjustusi põhjustanud kannatused, vaid kõik kannatused, on imperatiivne säte Rooma II määruse artikli 16 tähenduses, millisel juhul oleks põhikohtuasjas Saksa õiguse kohaldamine välistatud [52]. Asjaolu, et Bulgaaria kohtute praktika on, nagu eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, lahknev, paneb mind esmapilgul kahtlema, kas õigluse põhimõte on Bulgaaria õiguse aluspõhimõte. Seda peab siiski kontrollima eelotsusetaotluse esitanud kohus.

66. Neljandana pean viimaks rõhutama, et Rooma II määruse artikli 16 kohaldamisel koosmõjus selle määruse põhjendusega 32 peab võimalus kohaldada imperatiivseid sätteid ühtaegu nii kollektiivsete kui ka üksikisikute huvide kaitseks olema seotud liidu materiaalõigusega, mis võib olla kohaldatavaks õiguseks selle määruse artikli 4 tähenduses.

67. Kohtuotsuses HUK-COBURG leidis Euroopa Kohus, et direktiiviga 2009/103 ei ole põhimõtteliselt vastuolus riigisisesed õigusnormid, mis määravad kindlaks kohustuslikud kriteeriumid hüvitamisele kuuluva mittevaralise kahju tuvastamiseks. Seega leidis ta, et selle direktiiviga ei ole vastuolus riigisisesed õigusnormid, mis seavad mootorsõidukite kasutamisest tuleneva *tsiviilvastutuskindlustuse andja* poolt liiklusõnnetuse ohvrite lähedastele pereliikmetele tekitatud mittevaralise kahju eest hüvitise maksmise sõltuvusse tingimusest, et see kahju on niisugustel lähedastel pereliikmetel põhjustanud patoloogia [53]. Seetõttu avaldas Euroopa Kohus, et

[52] Vt käesoleva ettepaneku punkt 33.

[53] Kohtuotsus HUK-COBURG I (punkt 51 ja resolutsioon).

Rooma II määruse artikli 4 kohaselt kohaldamisele kuuluv liikmesriigi õigus ehk säte, millega on liikmesriigi õigusesse üle võetud direktiiv 2009/103[54], on selle direktiiviga kooskõlas tingimusel, et seal on sätestatud mittevaralise kahju õiglase hüvitamise kriteerium.

68. Sellistel asjaoludel, kus direktiivis 2009/103 on sätestatud kohustusliku kindlustuse kindlustuskaitse miinimumsummad, võib *lex fori* arvesse võtmise – eelkõige juhul, kui seal sätetatud kindlustuskaitse summad on suuremad – ette näha üksnes siis, kui kaitset, mida loetakse Rooma II määruse artikli 16 tähenduses kohtu asukohariigi avaliku huvi kaitse seisukohast oluliseks, käsitatakse selle riigi õiguskorras *liidu õigusega tagatud minimaalsete standarditega võrreldes tugevamana*, sõltumata sellest, mis on sätestatud teiste liikmesriikide õigusaktides.

69. Nagu aga nähtub ka kohtuotsusest HUK-COBURG I, on *kohustus tagada* tsiviilvastutuskindlustuse *kindlustuskaitse* sõidukitega kolmandatele isikutele tekitatud kahju puhul lahus sellest, mis ulatuses neile isikutele hüvitatakse tekitatud kahju kindlustatud isiku tsiviilvastutuse alusel. Nimelt kui esimene neist on tagatud ja määratletud liidu õigusnormidega, reguleerib teist peamiselt liikmesriigi õigus. Euroopa Kohus on täpsustanud, et direktiivi 2009/103 eesmärgist ja sõnastusest tuleneb, et nendega – nagu ka selle direktiiviga kodifitseeritud direktiividega – ei soovita ühtlustada liikmesriikide tsiviilvastutussüsteeme ja liidu õiguse praeguses seisus on liikmesriikidel õigus liiklusõnnetuse tagajärjel tekkinud kahjule kohaldatav tsiviilvastutuse süsteem ise kindlaks määrata[55]. Seetõttu leidis Euroopa Kohus eelkõige direktiivi 2009/103 artikli 1 punkti 2 silmas pidades, et liidu õiguse praeguses seisus on põhimõtteliselt liikmesriikidel endal vabadus oma tsiviilvastutussüsteemide raames kindlaks määrata just see mootorsõidukiga tekitatud kahju, mis tuleb hüvitada, selle kahju hüvitamise ulatus ja hüvitise saamiseks õigustatud isikud[56].

70. Käesolevas kohtuasjas on direktiivis 2009/103 osutatud tsiviilvastutust käsitlev materiaalõigus selleks Rooma II määruse artikli 4 kohaselt kohaldamisele kuuluvaks õiguseks, mille asemel soovitakse kohaldada selle määruse artikli 16 kohaselt kohaldamisele kuuluvat kohtu asukohariigi õigust[57].

V. Ettepanek

71. Eeltoodud kaalutlusi silmas pidades teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Varhoven kasatsionen sadi (Bulgaaria kõrgeim kassatsioonikohus) eelotsuse küsimusele järgmiselt:

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. juuli 2007. aasta määruse (EÜ) nr 864/2007 lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta („Rooma II“) artiklit 16

tuleb tõlgendada nii, et

[54] Nagu ma juba märkisin, olid selles kohtuasjas kõne all samad liikmesriigi õigusnormid mis käesolevaski asjas.

[55] Kohtuotsus HUK-COBURG I (punktid 35 ja 36). Eelkõige selle kohtuotsuse punktist 48 tuleneb, et direktiiv 2009/103 ei kohusta liikmesriike valima tsiviilvastutuse korda eelkõige selleks, et määrata kindlaks, millise ulatusega on kannatanu õigus hüvitisele kindlustatu tsiviilvastutuse alusel.

[56] Kohtuotsus HUK-COBURG I (punkt 37).

[57] Hüpoteetilisel juhul, kui Rooma II määruse artikli 4 kohaselt kohaldamisele kuuluv õigus kuuluks direktiivi 2009/103 kohaldamisalasse, siis selleks, et kohaldada selle asemel *lex fori*'t põhjusel, et viimase sätted on kohtu asukohariigi õiguskorras imperatiivsed, tuleks neile sätetele antava üksikasjaliku hinnangu alusel tuvastada, et direktiivi 2009/103 ülevõtmisel pidas kohtu asukohariigi seadusandja oma õiguskorras oluliseks anda liiklusõnnetuse kannatanu lähedastele pereliikmetele „[suurem] kaitse kui [selle] direktiiviga ette nähtud kaitse, võttes seejuures arvesse [selle imperatiivseks loetava sätte] olemust ja eesmärki“. Vt selle kohta kohtuotsused Unamar (punktid 50–52) ja Da Silva Martins (punkt 30).

sellega on vastuolus see, kui imperatiivse sättena selle artikli tähenduses saab käsitada sellist liikmesriigi sätet nagu põhikohtuasjas käsitletav, milles on ette nähtud, et liiklusõnnetuses hukkunud isiku lähedasele pereliikmele tekkinud mittevaralise kahju eest hüvitise kindlaksmääramise kriteeriumina kohaldatakse liikmesriigi õiguse aluspõhimõtet, nagu õigluse põhimõte, välja arvatud juhul, kui kohtuasja läbi vaatav kohus tuvastab, lähtudes piisavalt tiheda seose olemasolust kohtu asukohariigiga ning selle sätte sõnastuse, üldise ülesehituse, eesmärkide ja selle vastuvõtmise konteksti üksikasjalikust analüüsist, et see on liikmesriigi õiguskorras sedavõrd oluline, et õigustab selle määruse artikli 4 kohaselt kindlaksmääratud õiguse kohaldamata jätmist.